

МОДЕРНІ ВИКЛИКИ І ТРАДИЦІЇ У ВИХОВАННІ ТА НАВЧАННІ СТУДЕНТІВ НА СПАДЩИНІ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ МІСТА КРЕМЕНЦЯ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ ХХ ст.

Історія шкільництва багата неординарними прикладами навчання і виховання, відповідно кращі практики чи їх елементи можна використовувати у сьогоденні. Авторка на основі архівних матеріалів висвітлює особливості функціонування навчальних закладів у м. Кременець у 1920–1930-х роках.

У статті представлено результати дослідження щодо особливостей навчальної діяльності гімназій Кременеччини початку ХХ ст. крізь призму сучасних змін у руслі модернізації освіти. Простежено функціонування гімназій Кременця; визначено їх роль у формуванні інтелігенції краю; виокремлено компоненти, які мали вплив на якість навчання у гімназіях та які можуть бути використані сучасними освітянами.

Дослідження гімназій Кременця першої половини ХХ ст., з одного боку, дозволяє розглянути особливості розвитку середніх навчальних закладів, з іншого – дає ключ до розуміння, в яких умовах відбувалося формування інтелігенції краю. Аналіз історії діяльності гімназій різних типів дозволить використати уроки минулого в теперішніх реаліях, при подальших змінах у національній системі освіти.

На основі архівних матеріалів, результатів проведеного дослідження вчена акцентує увагу на одному із провідних напрямів виховання в гімназії – патріотичному. В гімназії щорічно вшановували пам'ять видатних діячів України. На початку 1920-х рр. тут діяв літературний гурток «Юнацтво», до нього входив і був активним дописувачем один з найвідоміших випускників цього закладу, визначний письменник – Улас Самчук. Гуртківці видавали рукописний гімназійний альманах з однойменною назвою. Вчителі та учні старших класів гімназії, на прохання повітового староства, створили добровільну дружину для охорони громадського порядку в місті. Такі заходи гуртували дітей, дозволяли формувати у них самостійність у поглядах і дисципліну.

Дослідницею розглянуто діяльність освітніх закладів та виокремлено важливі компоненти, які впливали на якість навчання. Проаналізовано особливості системи навчання у міжвоєнний період крізь призму сучасних реформ освіти в Україні.

Ключові слова: освіта, навчання, виховання, гімназія, ліцей, Кременець, модернізація університетської освіти в Україні.

MODERN CHALLENGES AND TRADITIONS IN STUDENTS' UPBRINGING AND EDUCATION IN THE HERITAGE OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE TOWN OF KREMENETS DURING THE INTERWAR PERIOD OF THE XX CENTURY

The history of the school is rich in unusual examples of education and upbringing, so the best practices or elements of them can be used in the present. The author, on the basis of archival materials, highlights the peculiarities of the functioning of educational institutions in Kremenz in the 1920–1930 s.

The article presents the results of the study on the peculiarities of the educational activities of the Kremenets high schools at the beginning of the 20th century. through the prism of modern changes in the modernization of education. The functioning of the gymnasium Kremenets is traced; their role in shaping the intellectuals of the region is determined; The components that influenced the quality of studying in high schools and which can be used by modern educators are singled out.

The study of the Kremenets Gymnasium in the first half of the 20th century, on the one hand, allows us to consider the peculiarities of the development of secondary schools, on the other hand, provides a key to understanding in what conditions the formation of the intellectuals of the region took place. An analysis of the history of the activity of gymnasiums of different types will allow us to use the lessons of the past in present realities, with further changes in the national education system.

On the basis of archival materials, the results of the research conducted by the scientist focuses on one of the leading directions of education in the gymnasium – patriotic. At the gymnasium, the memory of prominent figures of Ukraine was celebrated annually. In the early 1920's there was a literary circle "Youth", which included and was an active contributor, one of the most well-known graduates of this institution, and a prominent writer, Ulas Samchuk. Hurtkivtsi issued a handwritten gymnasium almanac with the same name. Teachers and students of high school gymnasia, at the request of county parish, created a voluntary wife for the protection of public order in the city. Such events grouped children, allowed them to form their independence in the views and discipline.

The researcher examines the activities of educational institutions and highlights important components that have influenced the quality of education. The peculiarities of the educational system in the interwar period through the prism of modern educational reforms in Ukraine are analyzed.

Key words: education, training, breeding, gymnasium, lyceum, Kremenetz, modernization of the university education in the Ukraine.

Для успішного реформування системи сучасної освіти має бути органічне поєднання освітньої спадщини минулого та теперішніх досягнень педагогічної науки, зв'язок її з вітчизняною історією і педагогічним досвідом. Дослідження гімназій Кременця першої половини ХХ ст., з одного боку, дозволяє розглянути особливості розвитку середніх навчальних закладів, з іншого – дає ключ до розуміння, в яких умовах відбувалося формування інтелігенції краю. Аналіз історії діяльності гімназій різних типів дозволить використати уроки минулого в теперішніх реаліях, при подальших змінах у національній системі освіти. Адже всі нововведення мають базуватися на певних підвалинах та досвіді минулого.

Метою статті є дослідження особливостей навчальної діяльності гімназій Кременеччини початку ХХ ст. крізь призму сучасних змін у руслі модернізації освіти. Поставлені такі дослідницькі завдання: простежити функціонування гімназій Кременця; визначити їхню роль у формуванні інтелігенції краю; виокремити компоненти, які мали вплив на якість навчання у гімназіях та які можуть бути використані сучасними освітянами.

Для сучасної української історіографії характерний інтерес до окремих аспектів діяльності навчальних закладів першої половини ХХ століття. Проте історіографічний огляд проблеми дає підстави для висновку про те, що моделі освітньої діяльності гімназій у Кременці комплексно не вивчалися. У науковій літературі наявні дослідження окремих аспектів функціонування гімназій.

Достатньо висвітлена в літературі діяльність окремих відомих випускників, які навчалися в гімназіях Кременця, наприклад, У. Самчука, О. Лятуринської. Краєзнавець Г. Чернихівський частково висвітлив функціонування навчальних закладів міста. Дослідження Н. Оболончик присвячене Кременецькому ліцею ХХ ст. і відповідно – гімназії ім. Т. Чацького.

У міжвоєнний період функціонували та вартують уваги окремі навчальні заклади Кременця. Ці освітні установи відчутно посилювали вже існуючу ланку освіти – педагогічну; доповнювали відсутні – економіко-комерційну, музичного мистецтва; пом'якшували наслідки обмежень доступу до освіти певних категорій молоді. Таким чином, головними функціями навчальних закладів міжвоєнного Кременця стали, насамперед, підготовка освічених молодих людей та пом'якшення соціальних проблем у суспільстві.

Важливо підкреслити те, що Кременець у зазначений час був одним із освітніх центрів Волині. У місті діяли навчальні заклади, які хоча й спрямовували свою освітню діяльність у відповідності до ідеології правлячих кіл на Волині (з 1795 р. – Російська імперія; з 1917–1920 рр. українська влада; з 1921р. – Польща), але навчали населення.

Кременець на початку ХХ ст. належав Волинській губернії, яка була в складі Російської імперії. Звісно, що всі органи державної влади, також система освіти, що діяли в імперії, поширювались і на Волинь. Проте під час української революції 1917–1921 рр. ситуація змінилася і стало можливим відкриття української гімназії, згодом перетвореної у заклад ім. Івана Стешенка. У травні 1918 р. у м. Кременці на зборах жителів міста прийнято рішення про відкриття гімназії нового типу. На зборах були присутні Голова земської управи Б. Козубський, член земської управи з відділу народної освіти С. Коваль [1, арк. 4]. Міністерство народної освіти УНР погодилося на відкриття в Кременці 1 жовтня 1918 р. державної української гімназії [2, арк. 2]. На підставі прохання Кременецької «Просвіти» Міністерство дозволило присвоїти їй ім'я одного із активних діячів УНР, міністра освіти Івана Стешенка [1, арк. 38]. Необхідно підкреслити, що відкриття гімназії стало неординарною подією у житті краю, адже у місті не було жодного середнього навчального закладу із рідною мовою навчання. У гімназії стало обов'язковим вивчення української мови та історії України [3, арк. 10].

У результаті підписання Ризького мирного договору 1921 р. між поляками і більшовиками, Західна Волинь, у тому числі Кременеччина, відійшла до Польщі. Запроваджувались польські органи влади та система освіти, навчальні заклади підпорядковувалися Міністерству релігійних визнань і публічної освіти. Українську гімназію було позбавлено статусу державного закладу, знято ім'я Івана Стешенка. Якщо у перші роки польської влади свідоцтва учнів видавались двома мовами – польською й українською, то згодом лише польською. Однак, не зважаючи на різні утиски, перешкоди з боку влади, українська гімназія зробила чимало для національного відродження краю.

Вчителі гімназії були одними із засновників вчительського союзу в м. Кременці [2, арк. 44]. Цей союз на своїх з'їздах піднімав питання, пов'язані з дидактикою [3, арк. 14]. В гімназії була створена лекційна комісія. Її члени, на прохання «Просвіти», неодноразово організували курси українознавства, які відвідували не лише учнів, але й дорослі жителі міста [2, арк. 58]. У вихідні дні

читались лекції для громадськості з проблем політичного становища в Україні та світі [3, арк. 32].

Для того щоб покращити своє матеріальне становище, гімназія зверталася до громадських організацій. Відповідно, був позитивний результат такої взаємодії. Наприклад, є ствердна відповідь від 24 листопада 1918 р., на звернення директора до «Просвіти» з проханням позичити книги для гімназистів, зокрема «Історію України-Руси» М. Грушевського [2, арк. 42]. Кременецький повітовий союз Кооперативів на Волині звернувся до директора гімназії в справі можливого заснування при навчальному закладі гімназійного кооперативу, а також читання лекцій з основ господарства й економіки [4, арк. 10]. Така співпраця була важливою, оскільки до гімназії приймалися діти різного соціального походження. Кількість учнів у класах становила 20-27 чоловік, були й паралельні класи. Навчання було платне, але для дітей із бідних родин робились винятки. Прикладом цього є заява від 2 грудня 1918 р. на ім'я директора гімназії від Оксани Лятуринської (відомої письменниці) про звільнення від оплати за навчання через скрутне матеріальне становище сім'ї [5, арк. 14].

Стосовно форм організації навчального процесу, то тут діяла класно-урочна система занять. Важливо, що після уроків учні могли відвідувати гуртки. Учніське навантаження становило 30 годин на тиждень [3, арк. 24]. УВ гімназії викладалися такі предмети, як українська мова, зарубіжна література, історія, алгебра, геометрія, фізика, хімія, латинська, французька і польська мови, релігія, співи [6, арк. 7], у старших класах – українська, російська, німецька, французька, латинська мови, математика, фізика, хімія, природознавство, географія, історія, політична економія, законодавство, філософія, гімнастика, співи та релігія. Щодо останньої, то її вивчали лише православні, а гімназисти іншого віросповідання звільнялись від уроку [3, арк. 24]. Цей перелік свідчить, що в гімназії переважала класична гуманітарна освіта.

Одним із провідних напрямів виховання в гімназії був патріотичний. Тут щорічно вшановували пам'ять видатних діячів України. На початку 1920-х рр. діяв літературний гурток «Юнацтво», до нього входив і був активним дописувачем, один із найвідоміших випускників цього закладу, визначний письменник – Улас Самчук. Гуртківці видавали рукописний гімназійний альманах з однойменною назвою [4, арк. 15]. Вчителі та учні старших класів гімназії, на прохання повітового староства, створили добровільну дружину для охорони громадського порядку в місті [3, арк. 25]. Такі заходи гуртували дітей, дозволяли формувати у них самостійність у поглядах і дисципліну.

У сучасному суспільстві сформоване неоднозначне ставлення до діяльності батьківських комітетів у школах. Батьківський комітет в українській гімназії було створено 6 липня 1918 р. Мета діяльності якого – це зближення сім'ї і школи для спільного виховання дітей [7, арк. 1]. До складу комітету входили: батьки учнів, директор гімназії, делегат від педагогічної ради гімназії. До компетенції комітету належали: матеріальна підтримка гімназії через пошук і залучення коштів для купівлі літератури, проведення концертів [7, арк. 3]. Таким чином було закладено основу для взаємодії батьків із навчальним закладом. Співробітництво з батьками полягало теж у їх оцінці якостей навчального процесу та рівня освіченості їхніх дітей, а це був показник діяльності гімназії та довіри до закладу.

Ще одним новаторським закладом освіти на теренах Волині, який відігравав значну роль у навчанні молоді краю, була гімназія ім. Т. Чацького, відкрита у квітні 1922 р. [8]. Вона входила в структуру Кременецького ліцею.

У навчальний план гімназії імені Т. Чацького були включені такі дисципліни, як релігія, польська і латинська мови (обов'язково), німецька чи французька мови (на вибір), історія, географія, математика (з поділом на арифметику, алгебру, геометрію, тригонометрію), фізика, хімія, природознавство, вступ до філософії, письмо, малювання, співи, трудове навчання, гімнастика, фізичне виховання, українська мова [9, арк. 11]. Підбір предметів сприяв всебічному розвитку особистості та формуванню практичних компетентностей.

Гімназія ім. Чацького працювала за дальтон-планом. Дальтон-план – це система організації освітньої роботи в школі, заснована на принципі індивідуального навчання. Діти самостійно опрацьовували матеріал, готували письмові роботи, а до викладачів зверталися лише за консультацією. Після вивчення якогось предмета учні складали іспит [9, арк. 98]. Тобто акцент робився на самоосвіту під керівництвом вчителя. У гімназії ім. Т. Чацького розвинутою була екскурсійна діяльність. Вона, насамперед, була спрямована на вивчення свого краю. Графік екскурсій гімназії Т. Чацького на 1937-1938 н. р. передбачав, наприклад, поїздки за маршрутом: Кременець – Львів – Дрогобич – Борислав – Стрий – Станіслав – Ворохта – Галич. Інший маршрут – Збараж – Олесько – Броди [10, арк. 54].

У червні 1934 р. в гімназії почало працювати молодіжне об'єднання під назвою «Учнівський гурток». До нього ввійшло 60 учнів, керівництво здійснював директор гімназії К. Кочлер. Робота гуртка полягала в організації різноманітних виставок, творчих вечорів, концертів та екскурсій [11, с. 109]. Важливо, щоб у позанавчальний час залучати учнів до різної діяльності за інтересами, щоб уникнути негативних явищ у молодіжному середовищі.

Діяльність гімназії пропагувалась у журналі «Nasz Widnokrasc», який виходив у друкарні ліцею в 1925–1936 рр. [12]. Окремо велася хроніка Кременецького ліцею, в якій фіксувалися практично всі події з життя закладу, його учнів і викладачів. Отже, промоція закладу є важливою, також це розуміли і в міжвоєнний час.

Навчальні заклади Кременця мали значний вплив на розвиток освіти краю, формуючи освічену, духовно багату, працювиту і гуманну особистість. Теж варто зауважити, що вони забезпечували освітні запити національних меншин. Отже, можемо стверджувати, що українська гімназія, попри матеріальну скруту і складність політичної ситуації, бездержавності, відігравала вагомий роль у громадському та культурному житті Кременця. Найвищими пріоритетами її діяльності були українська ідея, захист національних інтересів і, безумовно, можливість простим селянським дітям здобувати освіту. Випускники гімназії були активними учасниками національно-визвольних змагань українців у роки Другої світової війни.

В діяльності української гімназії варто запозичити таке: акцентування уваги виховної системи на патріотичному вихованні молоді особи; сприяння вивченню учнями значної кількості іноземних мов; активну співпрацю з різними громадськими організаціями; участь гімназистів і викладачів у підтриманні громадського порядку в місті; розвинена співпраця гімназії з батьками тощо.

Гімназія ім. Т. Чацького пропонує приклад організації самостійної роботи учня чи студента. Особливо це є актуальним, оскільки в сучасних вишах значна кількість годин відводиться для самостійного опрацювання тем. Дослідження діяльності гімназій не вичерпує всіх аспектів освітніх традицій краю. На нашу думку, необхідний подальший пошук і вивчення матеріалів діяльності інших навчальних закладів, що функціонували на Волині, з метою поширення їхнього досвіду серед сучасних педагогів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Держархів Тернопільської області, ф. 351., оп.1., спр. 2.
2. Там само, спр. 16.
3. Там само, спр. 1.
4. Там само, спр. 51.
5. Там само, спр. 14.
6. Там само, спр. 4.
7. Там само, спр. 11.
8. Держархів Тернопільської області, ф.228., оп.1, спр. 1.
9. Там само, спр. 21.
10. Там само, спр. 28.
11. Оболончик Н. Г. Кременецький ліцей в системі освіти Другої Речі Посполитої : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Луцьк, 2006. С. 109.
12. «Nasz Widnokrasc» 1925. № 1.

irunas@ukr.net

Рецензент: д. пед. н., проф. Бенера В. Є.